

proprie. Priviți noua Eladă! Acolo se scrie și se tipăresc cărți, pe care două treimi din Greci nu le înțeleg. Scriitorii de acolo strică formele limbei moderne române cu cele antice eline, introduc cuvinte și frase care nu se potrivesc în limba poporului, în limba de toate zilele. Și pentru ce asta? Cred ei că pot reînvia civilizația și literatura strămoșilor? De unde? Asta-i curată babilonie! Cam același lucru se întâmplă și în Muntenia. Ascultați cum d-l Eliadi îndeamnă pe Români să-și amintească de strămoșii romani și să-și păstreze naționalitatea. Aceste apeluri bombastice n'au dus niciodată la vre-un rezultat și nici nu vor duce.

Intre Istoria Medicinii și Filologiei.

I.

Sinonimele „dacice“ ale plantelor descrise de Dioscoride pot servi la reconstituirea limbii dacice?

În literatura noastră s'a pus mai de curând din nou pe tapet chestiunea plantelor „dacice“ ale lui Dioscoride¹. Cred că ar fi de interes să se discute odată din punct de vedere al criticii textelor dacă e probabilă originea dacică a celor 62 sinonime „dacice“ din unele manuscrise atribuite în întregime sau parțial lui Dioscoride.

În unele manuscrise ale operii lui Dioscoride „*περὶ ἑλγῆς ἰατρικῆς*“ se dau sinonime ale numirilor de plante, și anume din limbile sau dialectele Egiptienilor, Africanilor, Armenilor, Barbarilor de la coastele Mării roșii. Bes-

---

¹ Cf. Lattyák Sándor, *Nehány Dioskorides-féle dák növénynevről* în „Botanikai muzeumi füzetek“, Cluj, 1919, vol. III, fasc. 2 și recensia amănunțită făcută acestei lucrări de d-l prof. N. Drăganu în DR. II, p. 755—77. D-rul Iuliu Orient admite fără rezerve rezultatele destul de îndoielnice ale lui Lattyák în al său *Istoricul Farmaciei din Ardeal*, Cluj, Cartea Rom. 1927, (capitolul „Timpul Daciei romane“, p. 19—20), fără a ține seamă de observările d-lui prof. Drăganu, asupra cărora i se atrăsese atențiunea la timp. — Pârvan în „Getica“ amintește pe scurt sinonimele lui D. în două locuri, fără a le discuta.

silor, *Dacilor*, Dardanilor, Galaților, Galilor, Italicilor, Capadochilor, Cilicienilor, Ciprioților, Leucanilor, Misilor, Pontilor, Romanilor, Siculilor, Hispanilor, Sirianilor, Tusciilor, sinonime locale folosite în Atena, Euboea și Boetia și numele de plante din autorii : Krateuas, Osthaneș, Pitagora, în sfârșit terminologia mistică a lui Zoroastru și a altor Profeti. (Berendes, *Des Pedanios Dioskurides aus Anazarbos Arzneimittellehre in fünf Büchern*, Stuttgart 1902, p. 5). Berendes spune că „die Frage, ob die Synonyme sämtlich oder auch nur zum Teil von Dioskurides herrühren, — dass er sie auf seinen Reisen gesammelt habe ist von vornherein ausgeschlossen, — ist eine offene Frage und wird auch eine offene bleiben“. Sprengel, la 1829 (introducere la ediția operelor lui D.) crede încă în autenticitatea lor. Lambecius (*Comment. de bibl. Caesar. Vindobonensi*, ed. Haller, II, p. 259) afirmă că ele au fost intercalate ulterior din „Tractatus de herbis“ al lui Pamphilos, părere pe care o găsim acum și în Pauly-Wyssowa. Acest botanist grec foarte obscur, a cărui lucrare se cunoaște numai din citate la Galen (131 — încep. sec. III. p. Ch.) pare a fi trăit puțin timp înaintea acestuia. În cazul acesta deci sinonimele ar fi totuși străvechi. Ackermann însă datează sinonimele în secolul al V-lea p. Chr. și crede că sânt excerpte din Apuleius Platonicus (*Fabricii bibl. graec.* IV, p. 681 ; Meyer, *Geschichte der Botanik* II, 316). Mai importantă e părerea lui Wellmann, — fără îndoială cel mai pregătit și bun cunoscător al textelor medicale din antichitate și autorul celei mai critice ediții a lui *Dioscoride*, — care afirmă („Hermes“, XXXIII, 1898, *Die Pflanzennamen des Dioskurides*, p. 360), că numai sinonimele grecești și o parte a celor latine sânt autentice. (Deci Wellmann, în nici un caz nu consideră autentice numirile dacice, după cum afirmă greșit Lattvák la p. 31, nota 2). Și mai precis se exprimă I. Bloch (*Handb. d. Gesch. d. Med.* 1902 I, p. 351) : „Als interpoliert sind anzusehen fast alle lateinischen Synonyma, ferner die gallischen, tuskischen, si-

zilischen, *dakischen*.... etc. etc.“

Din toate acestea rezultă îndoiala celor mai mulți autori că Dioscoride ar fi scris și sinonimele. Dar această constatare nu ne duce cu nici un pas mai înainte în chestia sinonimelor dacice. Puțin importă la urma urmei în cazul special, dacă ele au fost date de Dioscoride însuși la 77—78 p. C. sau 50 ani mai târziu de Pamphilos. Lucrul principal este : pot fi sinonimele într'adevăr dacice? Mi se pare că un răspuns definitiv nu se poate încă da azi; o încercare însă de-a căuta cu aproximație secolul în care sinonimele dacice au fost interpolate poate să ne apropie întrucâtva de soluție.

Manuscrisele operei lui Dioscoride, păstrate posterității, sânt toate copii făcute mult după moartea autorului. Iată în ordine cronologică manuscrisele cele mai vechi care au servit la alcătuirea edițiilor critice moderne. 1. *Codex Constantinopolitanus*, sec. V. a fost scris pentru *Iulia Anicia*, fiica împăratului *Olybrios* († 472 p. C.) și a ajuns la Viena prin ambasadorul *Busbek* (Ed. fototipică¹ Leyda 1906). Acest codex este cel mai vechiu, cu foarte frumoase ilustrațiuni și texte paralele din *Krateuas* și *Galen*. Textul original al lui Dioscoride, — care s'a păstrat mai bine în copii făcute mai târziu, — aci este foarte denaturat și scurtat. Plantele sânt enumerate în ordine alfabetică, deși Dioscoride spune precis într'alte texte, că nu admite împărțirea alfabetică ci preferă o grupare mai firească. Tocmai acest codice conține sinonimele ! (Așa de pildă și Lattyák și-a căutat sinonimele dacice în codicele Constantinopolitan din Viena !). Acest codice, ca și cel următor (Neapolitan) se reduce la arhetipul alfabetic pierdut, făcut între *Galen* și *Oribasiu*, (sec. II—IV), care *însă pare a nu fi avut sinonimele*, cel puțin cele dacice, deoarece *Oribasiu*, care a comentat pe *Dioscoride*, nu le menționează. (Cf. Bussemaker et Daremberg *Oeuvres d'Oribase*, Paris 1851—76. vol. I—V, *passim*).

¹ Un exemplar din această splendidă lucrare se găsește și la Bibl. Univ. din Cluj.

2. *Codex Neapolitanus*, sec. VII, (Viena), tot alfabetic și denaturat, după arhetipul amintit. Aceste două codice grecești au servit la compilarea sau traducerea unei serii de codice medievale timpurii latinești, ca : a) „Dioscorodes de herbis femininis, b) Manuscrisul din München din timpul Goților (493—555 p. C.), tradus și augmentat, c) „Dyoscorides“ din școala Salernitană (sec. X—XII), cu multe sinonime. — 3. *Cod. Parisin.*, sec. IX și 4. *Cod. Marc.* sec. XII, care amândoi par a se apropia mai mult de forma originală (nealfabetică) a operei lui Dioscoride, și care nu au lista sinonimelor. (Cf. Pauly-Wyssowa).

Astfel rezultă clar că izvorul principal al sinonimelor este codicele Constantinopolitan din sec. V. Deoarece pare probabil că arhetipul încă nu le avea, e prea posibil ca ele să fi fost interpolate pe la mijlocul secolului al V-lea, — presupunere care coincide cu părerea lui Ackermann, care le atribuie lui *Apuleius Platonius* (sec. V.).

Deci, dacă rămâne fixat că majoritatea autorilor mai noi, — și cei moderni toți, — nu admit că sinonimele au fost scrise de însuși Dioscoride, rămân două ipoteze probabile :

Hipoteza Lambeck și Pauly-Wyssowa, că ele au fost interpolate având la bază lista sinonimelor din sec. II d. Chr. a lui *Pamphilos*. În cazul acesta numirile dacice ar putea fi autentice, deoarece în timpul acesta limba dacică eră limba vie a unui popor care trăia la hotarele imperiului roman și Dacii aveau de bunăseamă legături cu provinciile limitrofe.

Mult mai probabilă însă e hipoteza a doua, că interpolările s'au făcut în codicele Constantinopolitan din sec. V. Arhetipul acestui codice (sec. II—IV) se pare că nu avea însă sinonimele. Se naște acum întrebarea, după ce model s'a făcut interpolarea ? Dacă modelul a fost mai vechiu, din sec. II—III, autenticitatea numirilor dacice poate fi admisă. Dacă ele însă s'au adaus în sec. V, contemporan cu copierea codicelui, atuncea autenticitatea lor trebuie

abia mai trăia. În sec. V, Dacia era locuită de seminții și frânturi de seminții diferite (cf. citatul din critica d-lui prof. Drăganu „amestecați din diverse popoare vorbind limba lor barbară sau hunică, sau gotică, sau ausonică“ [Priscus despre călătoria sa prin regiunea Tisei și Timișului, 448 p. Chr.]), deci vre-un călător rătăcit acolo din Bizanț ar fi putut să strângă drept numiri „din Dacia“, numiri de plante din limbi foarte diferite, — ceea ce însă nu e identic cu „dacice“. Astfel s'ar explica greutatea de-a afla o explicație unitară pentru etimologiile celor 62 numiri „dacice“ de plante din Dioscoride de care s'au izbit și Grimm, și Tomaschek, și Leo, care au fost nevoiți să recurgă la 20—30 limbi indoeuropene spre a găsi etimologii pentru unele din ele. Hipoteza aceasta a doua ne pare cea mai probabilă.

În sfârșit mai există și a treia ipoteză, cam dubioasă. Notele la codicele Constantinopolitan sânt scrise cu litere unciale mici și diferă de scrisoarea din corpul lucrării. Berendes crede însă că au fost scrise de aceeași mână, ceea ce alții trag la îndoială. În cazul acesta deci ar putea fi vorba de o interpolare și mai târzie. Dacă cercetări amănunțite care ar urmă să se facă, ar întări acest lucru, n'ar mai fi nici o piedecă pentru admiterea tuturor sau a unei părți din etimologiile slave ale lui Lattyák, presupunând iarăși că intercă pentru admiterea tuturor sau unei părți din etimologiile slave ale lui *Lattyák*, presupunând iarăși că interpolatorul medieval a dat drept „dacice“ numiri de plante culese în vremea aceea în Dacia.

În orice caz, un lucru rămâne cert: autenticitatea numirilor „dacice“ din Dioscoride e foarte dubioasă. Ele nu pot fi utilizate pentru reconstituirea limbii dacice decât cu cea mai mare rezervă, până atunci, până când originea sinonimelor nu va fi definitiv clarificată. Deoarece însă manuscrisele grecești și latine ale „Materiei medicale“ au fost îndeajuns studiate până acuma, fără a se ajunge în privința aceasta la rezultate neîndoielnice, mai rămân ca ul-

tim refugiu manuscrisele până acuma neexploatate : evreiesc, sirian și turcesc (Cod. Monac. hebr. 231 și codicele din Leyda).

VALERIU L. BOLOGA.

II.

Notă bibliografică.

Skurtă învățătură pentru vărsatul cel mântuitoriu scrisă de Frățila Bene doftorul. Dată a doua oară la lumină, mai avuțită. La Buda, în krăiaska Typografie a Universității dela Pesta. 1817. (8° mic, 63 pag. Chir. Cf. Crăiniceanu p. 352 și Bianu-Hodoș, III—II, p. 181).

Fiind vorba de una din cele dintâiu tipărituri medicale românești din Ardeal și deoarece dintr'un pasaj neclear al introducerii („că iubitului meu neam spre înțeles în limba patriei să arată“) s'ar putea trage concluzia că autorul a fost Român ; nefiind în sfârșit cunoscută ediția I (cf. Bianu-Hodoș : „Ediția I, care ar fi din 1800, n'am văzut-o“) am căutat să stabilesc antecedentele bibliografice ale acestei broșuri.

Francisc Bene (1775—1858), originar din Mindszent, a fost unul din cei mai vestiți profesori ai Facultății de medicină nou înființată din Buda.

În 1800 a publicat în limba maghiară la Pesta *A himlő veszedelme ellen való oktatás*, (8°, 746 p ; ediția II. augmentată 1801). Din lucrarea aceasta a scos în 1802 o broșurică populară *Rövid oktatás mentő himlőnek eredetéről, természetéről és beoltásáról* (Pest, Trattner : — 8°, 55 p. — ed. II. 1816). Această lucrare de popularizare a fost tradusă în limba germană (1817), croată (1817), latină (1818) și slovacă (1818). Din seria aceasta de traduceri după ediția II. maghiară, făcute probabil la ordinul guvernului și colportate de organele administrative, face parte și cea românească din 1817. O ediție românească probabil nici nu a existat ; în orice caz nu i se poate da de urmă¹

VALERIU L. BOLOGA.

¹ Cf. Szinyvői p. 890 și Petrík vol. I pag. 227—228